

#### 4. ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΗΣ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑΣ

ΕΙΝΑΙ ΓΝΩΣΤΟ ότι ο Σολωμός, στην ώριμη περίοδο της δημιουργίας του (1833 κ.ε.), βρίσκεται σε έναν συνεχή διάλογο με τα μεγάλα φιλοσοφικά και καλλιτεχνικά κινήματα της εποχής του, ιδιαίτερα με την εγελιανή ιδεαλιστική φιλοσοφία και με τον γερμανικό ρομαντισμό, όπως εκφράζεται στη σιλερική θεωρία του «Υψηλού» στην τέχνη.

Οι μεγάλες συνθέσεις αυτής της περιόδου, ο *Κρητικός*, οι *Ελεύθεροι Πολιορκημένοι*, ο *Πόρφυρας*, βρίσκονται μέσα σ' αυτή την προβληματική. Στο επίπεδο της πλοκής (δομής) του μύθου, η προβληματική αυτή εκφράζεται μέσα από τις δοκιμασίες του ήρωα. Η δοκιμασία είναι βέβαια ένα αρχετυπικό σχήμα με ευρύτατη εφαρμογή μέσα στην αφηγηματική παράδοση, και αναγνωρίζεται εύκολα και σε άλλα έργα του Σολωμού — για παράδειγμα στο *Λάμπρο*, όπου ο μύθος εξαντλείται στις δοκιμασίες των δύο πρωταγωνιστικών προσώπων.

Όμως, στα έργα της ωριμότητας η δοκιμασία συνδέεται —κατά τη θεωρία του Schiller— με την τραγική σύγκρουση και την πραγμάτωση του Υψηλού. Αυτό σημαίνει ότι το περιεχόμενο της δοκιμασίας είναι η σύγκρουση ανάμεσα σε δυνάμεις θετικές καθαυτές, ηθικά αποδεκτές, σεβαστές, άξιες να

τις υπερασπιστεί κανείς. Δεν πρόκειται για σύγκρουση ανάμεσα στο καλό και στο κακό. Ο ήρωας πρέπει να διαλέξει ανάμεσα σε αξίες που, κάτω από ορισμένες συνθήκες, έρχονται σε αντιπαράθεση μεταξύ τους. Αντιμετωπίζει δηλαδή ηθικά διλήμματα, που για να λυθούν με οποιονδήποτε τρόπο απαιτούν οδυνηρότατες θυσίες. Έτσι, οι δοκιμασίες αντιστοιχούν σε εσωτερικές συνειδησιακές συγκρούσεις, που όσο πιο σφοδρές και αδιέξοδες είναι τόσο περισσότερο πετυχαίνουν να πραγματώσουν το Υψηλό (τραγικό).

Οι τραγικές συγκρούσεις έχουν αυτό το χαρακτηριστικό: οδηγούν στην ολοκλήρωση και τον ηθικό θρίαμβο του ήρωα μέσα από την καταστροφή. Πραγματώνουν το σχήμα: Δοκιμασία - Τελείωση.

Στο ηθικοαισθητικό σύστημα του Schiller αυτή η τελείωση είναι ο θρίαμβος της ελευθερίας απέναντι στην ανάγκη, ή, αλλιώς, της εγγελιακής Ιδέας (Απόλυτου πνεύματος) απέναντι στην ύλη.

Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια, ο Σολωμός πραγματώνει, στα έργα της ωριμότητάς του, μια ιδιότυπη εκδοχή του Υψηλού, που αποκλίνει από τη σιλερική ιεράρχηση και συνδέεται με μια ορισμένη νεοελληνική αντίληψη του τραγικού. Συνοπτικά, η αντίληψη αυτή ορίζεται από τη σύγκρουση ανάμεσα στην ηθική ελευθερία και στο αγαθό της ζωής – που, μέσα στον ποιητικό μύθο του Σολωμού, αναδείχεται, χάρη στο όραμα της ελληνικής φύσης, σε «μέγα καλό και πρώτο». Έτσι, η ζωή, ως φυσική αξία, γίνεται ο άξονας της τραγικής σύγκρουσης στους *Ελεύθερους Πολιορκημένους*, όπου η κατεξοχήν δοκιμασία είναι το διλήμμα ανάμεσα στην ηθική ελευθερία και το αγαθό της ζωής.

Υπάρχει μια φανερή αναλογία ανάμεσα στον «Πειρασμό»

των *Ελεύθερων Πολιορκημένων* (που τροφοδοτεί την αγάπη για τη ζωή και αντιμάχεται έτσι την ηθική ελευθερία του συλλογικού ήρωα) και στο αμφίσημο πρόσωπο της φύσης, όπως εμφανίζεται στον *Κρητικό* και στον *Πόρφυρα*.

Στον *Κρητικό* η φύση μοιάζει να αντιπαρατίθεται στον αγώνα του ήρωα-ναυαγού να σώσει την αγαπημένη του, τόσο με την άγρια (τρικυμία) όσο και με την ήμερη και μαγευτική όψη της (θεία Επιφάνεια μέσα στη φύση: Φεγγαροντυμένη - γλυκύτατος ηχός).

Αντίστοιχα στον *Πόρφυρα*, η φύση αντιπαρατίθεται στον ήρωα αφενός με την αφομοιωτική της δύναμη (θετική όψη), αφετέρου με την άλογη βία που αντιπροσωπεύει το θαλασσινό τέρας (αρνητική όψη).

Ωστόσο, μέσα από την τραγική σύγκρουση που δημιουργεί αυτή η διπλή λειτουργία της φύσης, ο ήρωας τελειώνεται καταχτώντας μια ανώτερη συνείδηση των ανθρώπινων αξιών και της σχέσης του με τον Κόσμο.

Ο Σολωμός της *Δοκιμασίας* και της τραγικής σύγκρουσης, αφενός πραγματώνει το Ύψηλό του Schiller, αφετέρου διατυπώνει μια βιοκοσμοθεωρία που, αποκλίνοντας από τον εγγειανό ιδεαλισμό, συνδέεται με ουσιώδεις πλευρές της πολιτισμικής μας παράδοσης.



#### 4.1. ΤΟ ΟΡΑΜΑ ΤΗΣ ΦΕΓΓΑΡΟΝΤΥΜΕΝΗΣ

##### Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ (1833-34)

*Πεδίο δοκιμασίας είναι η ζωή*

(ΑΕ 360 Β8)

*Ο πόνος είναι δοκιμή*

(ΑΕ 374 Α11, 378 Α31)

Η ηθική δύναμη που μπαίνει σε δοκιμασία από τη συμφορά και <από> την άλλη, ντυμένη με μια γοητεία που κάνει στο τέλος πικρότερο το χαμό.

(ΑΕ 360 Β5-7)

Μια ισορροπία δυνάμεων ανάμεσα στην ψυχή του ναυαγού, μεστή από μια Μεγάλη Στιγμή (Ροπή) της Ιδέας (που είναι να φέρει στο ακρογιάλι το σώμα της Αρραδωνιαστικιάς που τη νομίζει ζωντανή), και στα Εξωτερικά Εμπόδια της Φύσης, μεστής από μιαν άλλη Στιγμή της Ιδέας Μαγευτική. Θαρρώ πως εδώ πολύ φυσικά βαθαίνει η αυλακιά μιας Μεγάλης Ποίησης.

(ΑΕ 380 Α19-27)

.....  
*Εκοίταα, κι ήτανε μακριά ακόμη τ' ακρογιάλι*

Αστροπελέκι μου καλό, γιά ξαναφέξε πάλι!  
Τρία αστροπελέκια επέσανε, ένα ξοπίσω στ' άλλο,  
πολύ κοντά στην κορασιά με βρόντημα μεγάλο  
τα πέλαγα στην αστραπή κι ο ουρανός αντήχαν,  
οι ακρογιαλιές και τα βουνά μ' όσες φωνές κι αν είχαν.

Πιστέψετε π' ό,τι θα πω είν' ακριβή αλήθεια,  
μά τες πολλές λαβωματιές που μόφαγαν τα στήθια,  
μά τους συντροφους πόπεσαν στην Κρήτη πολεμώντας,  
μά την ψυχή που μ' έκαψε τον κόσμο अपαρατώντας.  
.....

Ακόμη εβάστουνε η βροντή .....  
Κι η θάλασσα, που σκίρτησε σαν το χοχλό, που βράζει,  
ησύχασε και έγινε όλο ησυχία και πάστρα,  
σαν περιβόλι ευώδησε κι εδέχτηκε όλα τ' άστρα  
κάτι κρυφό μυστήριο εστένεψε τη φύση,  
κάθε ομορφιά να στολιστεί και το θυμό ν' αφήσει.  
Δεν είν' πνοή στον ουρανό, στη θάλασσα, φυσώντας  
ούτε όσο κάνει στον ανθό η μέλισσα περνώντας,  
όμως κοντά στην κορασιά, που μ' έσφιξε κι εχάρη,  
εσειότουν τ' ολοστρόγγυλο και λαγαρό φεγγάρι  
και ξετυλίζει ογλήγορα κάτι που εκείθε βγαίνει,  
κι ομπρός μου ιδού που βρέθηκε μία φεγγαροντυμένη.  
Έτρεμε το δροσάτο φως στη θεϊκιά θωριά της,  
στα μάτια της τα ολόμαυρα και στα χρυσά μαλλιά της.

Εκοίταξε τ' αστέρια, κι εκείνα αναγαλλιάσαν,  
και την αχτινοβόλησαν και δεν την εσκεπάσαν  
κι από το πέλαο, που πατεί χωρίς να το σουφρώνει,  
κυπαρισσένιο ανάερα τ' ανάστημα σηκώνει,  
κι ανεί τς αγκάλες μ' έρωτα και με ταπεινοσύνη,  
κι έδειξε πάσαν ομορφιά και πάσαν καλοσύνη.  
Τότε από φως μεσημερνό η νύχτα πλημμυρίζει,  
κι η χτίσις έγινε ναός που ολούθε λαμπυρίζει.  
Τέλος σ' εμέ που βρίσκομουν ομπρός της μες στα ρεϊθρα,  
καταπώς στέκει στο Βοριά η πετροκαλαμήθρα,

όχι στην κόρη, αλλά σ' εμέ την κεφαλή της κλίνει  
 την κοιτάζα ο βαριόμοιρος, μ' κοιτάζε κι εκείνη.  
 Έλεγα πως την είχα ιδεί πολύν καιρόν οπίσω,  
 καν σε ναό ζωγραφιστή με θαυμασμό περίσσο,  
 κάνε την είχε ερωτικά ποιήσει ο λογισμός μου,  
 καν τ' όνειρο, όταν μ' έθρεφε το γάλα της μητρός μου  
 ήτανε μνήμη παλαιή, γλυκιά κι αστοχισμένη,  
 που ομπρός μου τώρα μ' όλη της τη δύναμη προβαίνει  
 σαν το νερό που το θωρεί το μάτι ν' αναβούζει  
 ξάφνου οχ τα βάθη του βουνού, κι ο ήλιος το στολίζει.  
 Βρύση έγινε το μάτι μου κι ομπρός του δεν εθώρα,  
 κι έχασα αυτό το θεϊκό πρόσωπο για πολλήώρα,  
 γιατί άκουγα τα μάτια της μέσα στα σωθικά μου,  
 που ετρέμαν και δε μ' άφηναν να βγάλω τη μιλιά μου  
 όμως αυτοί είναι θεοί και κατοικούν απ' όπου  
 βλέπουνε μες στην άβυσσο και στην καρδιά τ' ανθρώπου  
 κι ένιωθα πως μου διάβαζε καλύτερα το νου μου  
 πάρεξ αν ήθελε της πω με θλίψη του χειλιού μου  
 «Κοίτα μες στα σωθικά, που φύτρωσαν οι πόνοι

.....  
 .....  
 όμως εξεχειλίσανε τα βάθη της καρδιάς μου  
 τ' αδέλφια μου τα δυνατά οι Τούρκοι μού τ' αδράξαν,  
 την αδελφή μού ατίμησαν κι αμέσως την εσφάξαν,  
 τον γέροντα τον κύρη μου εκάψανε το βράδυ  
 και την αυγή μού ρίζανε τη μάνα στο πηγάδι.  
 Στην Κρήτη .....  
 μακριά 'πό κείθ' εγιόμισα τες φούχτες μου κι εβγήκα.  
 Βοήθα, θεά, το τρυφερό κλωνάρι μόνο να 'χω  
 σε γκρεμό κρέμουνται βαθύ κι αυτό βαστώ μονάχο.»  
 Εχαμογέλασε γλυκά στον πόνο της ψυχής μου  
 κι εδάκρυσαν τα μάτια της κι εμοιάζαν της καλής μου.  
 Εχάθη, αλιά μου! Αλλ' άκουσα του δάκρυου της ραντίδα  
 στο χέρι, που 'χα σηκωτό μόλις εγώ την είδα. –  
 Εγώ από κείνη τη στιγμή δεν έχω πια το χέρι,  
 π' αγνάντευεν Αγαρηνό κι εγύρευε μαχαίρι

χαρά δεν τού 'ναι ο πόλεμος· τ' απλώνω τον διαβάτη  
 ψωμοζητώντας, κι έρχεται με δακρυσμένο μάτι  
 κι όταν χορτάτα δυστυχιά τα μάτια μου ζαλεύουν,  
 αργά, κι ονειράτα σκληρά την ξαναζωντανεύουν,  
 και μέσα στ' άγριο πέλαγο τ' αστροπελέκι σκάει,  
 κι η θάλασσα να καταπιεί την κόρη αναζητάει,  
 ξυπνώ φρενίτης, κάθομαι, κι ο νους μου κινδυνεύει,  
 και βάνω την παλάμη μου, κι αμέσως γαληνεύει.  
 Τα κύματα έσχιζα μ' αυτό, τ' άγρια και μυρωδάτα,  
 με δύναμη που δέν ειχα μήτε στα πρώτα νιάτα,  
 μήτε όταν εκροτούσαμε, πετώντας τα θηκάρια,  
 μάχη στενή με τους πολλούς ολίγα παλικάρια,  
 μήτε όταν τον μπομπο-Ισούφ και τς άλλους δύο βαρούσα  
 σύρριζα στη Λαβύρινθο π' αλαίμαργα πατούσα.  
 Στο πλέξιμο το δυνατό ο χτύπος της καρδιάς μου –  
 Κι αυτό μου τ' αύξαιν' – έκρουζε στην πλευρά της κυράς μου.

.....  
 .....  
 Λαλούμενο, πουλί, φωνή, δεν είναι να ταιριάζει,  
 ίσως δε σώζεται στη γη ήχος που να του μοιάζει·  
 Δεν είναι λόγια· ήχος λεπτός.....  
 δεν ήθελε τον ξαναπεί ο αντίλαλος κοντά του.  
 Αν είν' δεν ήξερα κοντά, αν έρχονται από πέρα·  
 σαν του Μαγιού τες ευωδιές γιομίζαν τον αέρα,  
 γλυκύτατοι, ανεκδιήγητοι.....  
 μόλις είν' έτσι δυνατός ο Έρωτας και ο Χάρος.  
 Μ' άδραχεν όλη την ψυχή, και νά 'μπει δεν ημπορεί  
 ο ουρανός, κι η θάλασσα, κι η ακρογιαλιά, κι η κόρη·  
 με άδραχνε, και μ' έκανε συχνά ν' αναζητήσω  
 τη σάρκα μου να χωρισθώ για να τον ακλουθήσω.  
 Έπαψε τέλος κι άδειασεν η φύσις κι η ψυχή μου,  
 που εστέναξε κι εγιόμισεν ευθύς οχ την καλή μου·  
 και τέλος φθάνω στο γιαλό την αγραβωνιασμένη,  
 την απιθώνω με χαρά, κι ήτανε πεθαμένη.

(Απ.1, 197.18.19.1-6, 198-206.20.21.22)

## 4.2. ΟΙ ΤΡΑΓΙΚΕΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ (ΔΟΚΙΜΑΣΙΑ – ΤΕΛΕΙΩΣΗ)

### ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΠΟΛΙΟΡΚΗΜΕΝΟΙ

#### 4.2.1. Η ΠΕΙΝΑ

##### ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Α' (1827-29)

*Της μάνας ω λαύρα!  
Τα τέκνα τριγύρου  
φθαρμένα και μαύρα  
σαν ίσκιους ονείρου  
λαλεί το πουλάκι  
στον πόνον τη γη  
και βρίσκει σπυράκι  
και μάνα φθονεί.*

(Απ. 1, 212.2.9-18)

##### ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Β' (1834-1844)

*Άκρα του τάφου σιωπή στον κάμπο βασιλεύει  
λαλεί πουλί, παίρνει σπυρί, κι η μάνα το ζηλεύει.*

(Απ. 1, 215.1.1-3)

#### 4.2.2. Η ΑΔΥΝΑΜΙΑ

##### ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Α' (1827-29)

*Παράμερα στέκει  
ο άντρας και κλαίει  
αργά το τουφέκι  
σηκώνει και λέει:  
«Σε τούτο το χέρι  
τι κάνεις εσύ;  
Ο εχθρός μου το ξέρει  
πως μου είσαι βαρύ.»*

(Απ. 1, 212.2.1-8)

##### ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Β' (1834-1844)

*Στέκει ο Σουλιώτης ο καλός παράμερα και κλαίει:  
«Έρμο τουφέκι σκοτεινό, τι σ' έχω γω στο χέρι;  
Οπού συ μού 'γινες βαρύ κι ο Αγαρηνός το ξέρει.»*

(Απ. 1, 215.1.4-6)

#### 4.2.3. Η ΠΕΡΙΠΑΙΧΤΡΑ ΣΑΛΠΙΓΓΑ

##### ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Α' (1827-29)

*Γρικούν να ταράζει  
του εχθρού τον αέρα  
μιαν άλλη, που μοιάζει  
τ' αντίπαλον πέρα  
και ξάφνον πετιέται  
με τρόμον λαλιά  
πολλήώρα γρικιέται,  
κι ο κόσμος βροντά.*

(Απ. 1, 212-213.3)

#### ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Β' (1834-1844)

*«Σάλπιγγα, κόψ' του τραγονδιού τα μάγ'ια με βία,  
γυναικός, γέροντος, παιδιού, μη κόψουν την αντρεία.»*

*Χαμένη, αλίμονον! Κι οκνή τη σάλπιγγα γρικάει  
αλλά πώς φθάνει στον εχθρό και κάθ' ηχώ ξυπνάει;  
Γέλιο στο σκόρπιο στράτευμα σφοδρό γεννοβολιέται,  
κι η περιπαίχτρα σάλπιγγα μεσουρανίς πετιέται  
και με χαρούμενη πνοή το στήθος το χορτάτο,  
τ' αράθυμο, το δυνατό, κι όλο ψυχές γιομάτο,  
βαρώντας γύρου ολόγυρα, ολόγυρα και πέρα,  
τον όμορφο τρικύμισε και ξάστερον αέρα·  
τέλος μακριά σέρνει λαλιά, σαν το πεσούμεν' άστρο,  
τρανή λαλιά, τρόμου λαλιά, ρητή κατά το κάστρο.*

(Απ. 1, 218-219.3)

---

#### 4.2.4. ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ (ΑΠΟ ΣΤΕΡΙΑ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΑ)

#### ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Β' (1834-1844)

Μόλις έπαυσε το σάλπισμα ο Αράπης, μια μυριόφωνη βοή  
ακούεται εις το εχθρικό στρατόπεδο, και η δίγλα του κά-  
στρου, αχνή σαν το χάρο, λέει των Ελλήνων: «Μπαίνει ο  
εχθρικός στόλος.» Το πυκνό δάσος έμεινε ακίνητο εις τα  
νερά, όπου η ελπίδα απάντεχε να ιδεί τα φιλικά καράβια.  
Τότε ο εχθρός εξανανέωσε την κραυγή, και εις αυτήν αντι-  
βόησαν οι νεόφθαστοι μέσ' από τα καράβια. Μετά ταύτα μία  
ακατάπαυτη βροντή έκανε τον αέρα να τρέμει πολλή ώρα,  
και εις αυτή την τρικυμία

*Η μαύρη γη σκιωτά ως χοχλό μες στο νερό που βράζει.*

— Έως εκείνη τη στιγμή οι πολιορκημένοι είχαν υπομείνει πολλούς αγώνες με κάποιαν ελπίδα να φθάσει ο φιλικός στόλος και να συντρίψει ίσως τον σιδερένιο κύκλο οπού τους περιζώνει· τώρα οπού έχασαν κάθε ελπίδα, και ο εχθρός τούς τάξει να τους χαρίσει τη ζωή αν αλλαξοπιστήσουν, η υστερινή τους αντίσταση τους αποδείχνει Μάρτυρες.

(Μτφρ. Ιάκ. Πολυλάς, Απ. 1, 220.4)

#### 4.2.5. Η ΑΝΙΣΗ ΑΝΑΜΕΤΡΗΣΗ (ΠΕΛΑΓΟΣ - ΚΑΛΥΒΙ)

##### ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Β' (1834-1844)

*Στην πειστωμένη μάχη  
σφόδρα σκιρτούν μακριά πολύ τα πέλαγα κι οι βράχοι,  
και τα γλυκοχαράματα, και μες στα μεσημέρια,  
κι όταν θολώσουν τα νερά, κι όταν εβγούν τ' αστέρια.  
Φοβούνται γύρου τα νησιά, παρακαλούν και κλαίνε,  
κι οι ξένοι ναύκληροι μακριά πικραίνονται και λένε:  
«Αραπιάς άτι, Γάλλου νους, σπαθί Τουρκιάς μολύβι,  
πέλαγο μέγα βράζ' ο εχθρός προς το φτωχό καλύβι.»*

(Απ. 1, 220-221.5)

##### ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Γ' (1844-)

*Μες στα χαράματα συχνά, και μες στα μεσημέρια,  
κι όταν θολώσουν τα νερά, κι όταν πληθύνουν τ' άστρα,  
ξάφνου σκιρτούν οι ακρογιαλιές, τα πέλαγα κι οι βράχοι.  
Γέρος μακριά, π' απίθωσε στ' αγκίστρι τη ζωή του,  
το πέταξε, τ' αστόχησε, και περιτριγυρνώντας:  
«Αραπιάς άτι, Γάλλου νους, βόλι Τουρκιάς, τόπ' Άγγλου!  
Πέλαγο μέγ', αλίμονον! βαρεί το καλυβάκι»*

σε λίγην ώρα ξέσκεπα τα λίγα στήθη μένουν.  
Αθάνατῃ 'σαι, που, βροντή, ποτέ δεν ησυχάζεις;  
Πανερημιὰ της γνώρας μου, θέλω μ' ἐμέ να κλάψεις.»

(Απ. 1, 239-240.2)

Δεν τους βαραίνει ο πόλεμος, ἀλλ' ἐγινε πνοή τους  
κι ἐμπόδισμα δεν εἶναι  
στες κορασιές να τραγουδούν και στα παιδιὰ να παίζουν.

(Απ. 1, 240.3.1-3)

#### 4.2.6. Ο ΠΕΙΡΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ

##### ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Β' (1834-44)

Ἡ ζωή που ανασταίνεται με ὅλες της τες χαρές, αναβρύζοντας ολούθε, νέα, λαχταριστή, περιχυνόμενη εἰς ὅλα τα ὄντα· ἡ ζωή ἀκέραιη, ἀπ' ὅλα της φύσης τα μέρη, θέλει να καταβάλλει τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ· θάλασσα, γῆ, οὐρανός, συγχωνευμένα, ἐπιφάνεια και βάθος συγχωνευμένα, τα ὁποῖα πάλι πολιορκοῦν τὴν ἀνθρώπινη φύση στὴν ἐπιφάνεια και εἰς τὸ βάθος της.

Ἡ ωραιότης της φύσης, που τους περιτριγυρίζει, αὐξάνει εἰς τοὺς ἐχθρούς τὴν ἀνυπομονησίαν να πάρουν τὴ χαριτωμένη γῆ, και εἰς τοὺς πολιορκημένους τὸν πόνο ὅτι θα τὴ χάσουν.

Ὁ Ἀπρίλης με τὸν Ἔρωτα χορεύουν και γελοῦνε,  
κι ὅσ' ἀνθία βγαίνουν και καρποί τόσ' ἄρματα σε κλειοῦνε.

Λευκό βουνάκι πρόβατα κινούμενο βελάζει,  
και μες στὴ θάλασσα βαθιά ξαναπετιέται πάλι,  
κι ολόλευκο εὐσμίξε με τ' οὐρανοῦ τα κάλλη.

Και μες στην λίμνη τα νερά, όπ' έφθασε μ' ασπούδα,  
έπαιξε με τον ίσκιο της γαλάζια πεταλούδα,  
που ευώδιασε τον ύπνο της μέσα στον άγριο κρίνο·  
Το σκουληκάκι βρίσκεται σ' ώρα γλυκιά κι εκείνο.  
Μάγεμα η φύσις κι όνειρο στην ομορφιά και χάρη,  
η μαύρη πέτρα ολόχρυση και το ξερό χορτάρι·  
με χίλιες βρύσες χύνεται, με χίλιες γλώσσες κραίνει·  
όποιος πεθάνει σήμερα χίλιες φορές πεθαίνει.

Τρέμ' η ψυχή και ξαστοχά γλυκά τον εαυτό της.

(Άπ. 1, 216-217.2' μτφρ. πεζού Ιάκ. Πολυλάς)

Και η φύση (αυτή η δύναμη χτυπάει στις ψυχές τις τελευταίες στιγμές) πηγάζει από πολλές πηγές με όλα της τα μάγια. Ο ουρανός και η γη (με πάρα πολλά δεσμά) και η θάλασσα· εδώ η πεταλουδίτσα έπαιξε με τη σκιά της πετώντας για πολλή ώρα με τα φτερά της φορτωμένα με τα αρώματα του κρίνου, μέσα στον οποίο είχε ξενυχτήσει. Όλη η πληρότητα και η βαθύτητα της υλικής ζωής (στην ουσία).

Την τελευταία στιγμή, όταν η ζωή προσκαλείται από τη φύση, — που υποκαθιστά τη θρησκεία κοίτα να βάλεις τη γιγάντια δύναμη της ψυχής μαζί με το πέλαγο.

Και η πεταλούδα έπαιξε πάνω στο νερό με τη σκιά της, με τα φτερά φορτωμένα από τα αρώματα του κρίνου μέσα στον οποίο ξενύχτησε.

Τρέμ' η ψυχή και ξαστοχά γλυκά τον εαυτό της

(ΑΕ 419 Β8-19)

### ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Γ' (1844-)

#### Ο ΠΕΙΡΑΣΜΟΣ

Ο Έρωτας εχόρεψε με τον ξανθόν Απρίλη,  
κι η φύσις όλη βρίσκεται μες στη γλυκιά της ώρα.  
Εις τ' ουρανού την πλατωσιά, και στο κρυφό του βάτου

και φέρουν οι αέρηδες χορτάτοι νεραντζάνθη  
ανάκουστους κλαϊδισμούς και λιποθυμισμένους.  
Νερά καθάρια και γλυκά νερά χαριτωμένα  
Χύνονται .....  
μ' όλα τα πλουσιοπάροχα καλά της νερομάνας,  
τρέχουν εδώ, τρέχουν εκεί και κάνουν σαν αηδόνια.  
Αλλά στης λίμνης το νερό π' ακίνητό 'ναι κι άσπρο  
ακίνητ' όπου κι αν ιδείς και κάτωστρ' ως τον πάτο  
με μικρόν ίσκιον έπαιξε μικρή πεταλουδούλα  
που 'χ' ευωδίζει τς ύπνους της μέσα στον άγριο κρίνο.  
Αλαφροΐσκιωτε καλέ, γιά πες απόψε τι 'δες;  
Νύχτα γιομάτη θαύματα, νύχτα σπαρμένη μάγια!  
Χωρίς η γης κι ο ουρανός κι η θάλασσα να πνένε  
ούδ' όσο κán' η μέλισσα κοντά στο λουλουδάκι  
ατάραχη φουσκώνει  
εκεί που η λίμνη φούσκωσε στο στρογγυλό φεγγάρι  
συχνά το φως του Φεγγαριού κάτι λευκό τυλίζει  
και βγήκε κόρη θεϊκιά και φεγγαροντυμένη.

Μη με χαϊδεύεις, δροσερέ της ομορφιάς αέρα.  
Έρμα 'ν' τα μάτια που καλείς, χρυσέ ζωής αέρα.

(ΑΕ 463.1-21, 462.6<sup>α</sup>-15/16-24,  
464.10-11 - πρβλ. 467 Β7-22)

#### 42.7. Η ΑΝΑΜΝΗΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΑΣΜΕΝΗΣ ΔΟΞΑΣ

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Β' (1834-44)

Μακριά απ' όπ' ήτα' αντίστροφος κι ακίνητος εστήθη  
μόνε σφοδρά βροντοκοπούν τ' αρματωμένα στήθη  
«Εκεί 'ρθε το χρυσότερο από τα ονείρατά μου  
με τ' άρματ' όλα βρόντησα τυφλός του κόπου χάμου.  
Φωνή 'πε: -Ο δρόμος σου γλυκός και μοσχοβολισμένος  
στην κεφαλή σου κρέμεται ο ήλιος μαγεμένος»

Παλικάρα και μορφονιέ, γεια σου, Καλέ, χαρά σου! –  
 Άκου! νησιά, στεριές της γης, εμάθαν τ' όνομά σου.  
 Τούτος, αχ! πού 'ν' ο δοξαστός κι η θείκιά θωριά του;  
 Η αγκάλη μ' έτρεμ' ανοιχτή κατά τα γόνατά του.  
 Έριξε χάμον τα χαρτιά με τς είδησες του κόσμου  
 Η κορασιά τρεμάμενη .....  
 Χαρά της έσβηε τη φωνή που 'ν' τώρα αποσβημένη  
 άμε, χρυσ' όνειρο, και συ με τη σαβανωμένη.  
 Εδώ 'ναι χρεία να κατεβώ, να σφίξω το σπαθί μου,  
 πριν όλοι χάσουν τη ζωή, κι εγ' όλη την πνοή μου  
 τα λίγα απομεινάριά της πείνας και τς αντρειάς,  
 .....  
 Γκόλφι να τα 'χω στο πλευρό και να τα βγάλω πέρα,  
 που μ' έκραξαν μ' απαντοχή, φίλο, αδελφό, πατέρα  
 δρόμ' αστραφτά να σχίσω τους σ' εχθρούς καλά θρεμμένους,  
 σ' εχθρούς πολλούς, πολλ' άξιους, πολλά φαρμακωμένους  
 να μείνεις, χώμα πατρικό, για μισητό ποδάρι  
 η μαύρη πέτρα σου χρυσή και το ξερό χορτάρι.»

(Απ. 1, 221-224.6.1-23)

#### 42.8. ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ ΤΗΣ ΚΟΡΗΣ (Ο ΠΕΙΡΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΤΟΜΙΚΗΣ ΣΩΤΗΡΙΑΣ)

Άγγελε, μόνον στ' όνειρο μου δίνεις τα φτερά σου;  
 Στ' όνομ' Αυτού που σ' τά 'πλασε, τ' αγγειό τς ερμιάς τα θέλει.  
 Ιδού, που τα σφυροκοπώ στον ανοιχτόν αέρα,  
 χωρίς φιλί, χαιρετισμό, ματιά, βασιλίσσές μου!  
 Τα θέλω γω, να τα 'χω γω, να τα κρατώ κλεισμένα,  
 εδώ π' αγάπης τρέχουνε βρύσες χαριτωμένες.  
 Κι άκουα που 'λέγετε: «Πονλί, γλυκιά που 'ν' η φωνή σου!»  
 Αηδονολάλειε στήθος μου, πριν το σπαθί σε σχίσει  
 καλές πνοές παρηγοριά στη βαριά νύχτα κι έρμη  
 με σας να πέσω στο σπαθί, κι άμποτε να 'μαι πρώτη!

(Απ. 1, 246-248.8)

#### 4.2.9. ΟΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΙ ΔΕΣΜΟΙ

##### ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Β' (1834-1844)

Ἀφού ἐκάψαν τα κρεβάτια, οι γυναῖκες παρακαλοῦν τους ἄντρες να τες ἀφήσουν να κάμουνε ἀντάμα, εἰς το σπήλαιον, την υστερινή δέηση. Μι' ἀπ' αὐτές, ἡ γεροντότερη, μιλεῖ για τες ἄλλες: «Ἄκουσε, παιδί μου, καὶ τούτο ἀπὸ το στόμα μου,

που ἔμ' ὅλη κάτου ἀπὸ τη γη καὶ ἓνα μπουτσούνι ἀπ' ἔξω.  
Ορκίζον σε στη στάχτ' αὐτή .....  
καὶ στα κρεβάτια τ' ἄτυχα με το σεμνὸ στεφάνι  
ν' ἀφήστε σας παρακαλοῦν να τρέξουμε σ' ἐκεῖνο,  
να κάμουνμ' ἅμα το στερνὸ χαιρετισμὸ καὶ θρήνο.»

Κι ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἀργούσε ὀλίγο να δώσει την ἀπόκριση,

Ὅλες στη γη τα γόνατα ἐχτύπησαν ὀμπρὸς του,  
κι ἐβάστααν ὅλες κατ' αὐτὸν τη χούφτα σηκωμένη,  
καὶ με πικρὸ χαμόγελο την ὄψη τη φθαρμένη,  
σα νὰ 'θελ' ἐσπλαχνα ὁ Θεὸς βρέξει ψωμί σ' ἐκεῖνες.

(Ἀπ. 1, 228-229.10' μτφρ. πεζοῦ Ιάκ. Πολυλάς)

##### ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Γ' (1844-)

Καὶ βλέπω πέρα τα παιδιὰ καὶ τες ἀντρογυναῖκες  
γύρου στη φλόγα π' ἀνάψαν, καὶ θλιβερά τη θρέψαν  
μ' ἀγαπημένα πράματα καὶ με σεμνὰ κρεβάτια,  
ἀκίνητες, ἀστέναχτες, δίχως να ρίξουν δάκρυ  
καὶ 'γγίζ' ἡ σπῖθα τα μαλλιὰ καὶ τα λιωμένα ρούχα  
γλήγορα, στάχτη, να φανεῖς, οἱ φούχτες να γιομίσουν.

(Ἀπ. 1, 249.12)

#### 4.2.10. Η ΕΞΟΔΟΣ

##### ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Β' (1834-44)

Μένουν οι Μάρτυρες με τα μάτια προσηλωμένα εις την ανα-  
τολή, να φέξει για νά 'δγουνε στο γιουρούσι, και η φοβερή  
αυγή,

*Μνήσθητι, Κύριε – είναι κοντά· Μνήσθητι, Κύριε – εφάνη!*

*Επάψαν τα φιλιά στη γη . . . . .  
στα στήθια και στο πρόσωπο, στα χέρια και στα πόδια.*

*Μία φούχτα χώμα να κρατώ και να σωθώ μ' εκείνο.*

*Ιδού, σεισμός και βροντισμός, κι εβάσπουναν ακόμα,  
που ο κύκλος φθάνει ο φοβερός με τον αφρό στο στόμα,  
κι εσχίσθη αμέσως, κι έβαλε στης Μάνας τα ποδάρια  
της πείνας και τον . . . . τα λίγα απομεινάρια·  
τ' απομεινάρια ανέγγιαγα και κατατρομασμένα,  
τα γόνατα και τα σπαθιά τα ματοκυλισμένα.*

(Απ. 1. 230-231.13)

*Φως που πατεί χαρούμενο τον Άδη και το Χάρο.*

(Απ.1, 235.44)

##### ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Γ' (1844-)

*Είν' έτοιμα στην άσπονδη πλημμύρα των αρμάτων  
δρόμο να σχίσουν τα σπαθιά κι ελεύθεροι να μείνουν,  
εκείθε με τους αδελφούς, εδώθε με το Χάρο.*

*Τουφέκια τούρκικα σπαθιά!  
Το ξεροκάλαμο περνά.*

(Απ. 1. 249.13-14)

### 4.3. ΤΟ ΔΙΣΗΜΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ

#### 4.3.1. Ο ΠΟΡΦΥΡΑΣ (1847-49)

Φύση, χαμόγελ' άστραψες κι εγίνηκες δική του·  
ελπίδα, τόδεσες το νου μ' όλα τα μάγια πόχεις·  
νιος κόσμος όμορφος παντού χαράς και καλοσύνης.  
Γύρου κοιτά να τον ιδεί .....  
Κοντά 'ναι κει στον νιον ομπρός ο τίγρης του πελάγου.  
Κι αλιά! μακριά 'ναι το σπαθί, μακριά 'ναι το τουφέκι!

Αλλ' όπως έσχισ' εύκολα βάθος τρανό κι εβγήκε,  
κι όρμησε .....  
Κατά τον κάτωσπρο λαμό που λάμπει ωςάν τον κύκνο,  
κατά το στήθος το πλατύ και το ξανθό κεφάλι,  
κατά τη μεγαλόψυχη γλυκιά πνοή της νιότης,  
έτσι κι ο νιος .....

της φύσης από τς όμορφες και δυνατές αγκάλες,  
οπού τον εγλυκόσφιγγε και του γλυκομιλούσε, –  
κι ευθύς ξυπνά στ' ελεύθερο γυμνό κορμί π' αστράφτει,  
την τέχνη του κολυμπιστή μ' αυτήν του πολεμάρχου.  
Πριν πάψ' η μεγαλόψυχη πνοή χαρά γεμίζει·  
άστραψε φως κι εγνώρισεν ο νιος τον εαυτό του·  
οι κόσμοι γύρου ν' άνοιγαν κορόνες να του ρίξουν,  
.....

Απομεινάρι θαυμαστό ερμιάς και μεγαλείου,  
όμορφε ξένη και καλέ, και στον ανθό της νιότης,  
άμε και δέξου στο γιαιλό του δυνατού την κλάψα.

(Απ. 1, 254-255.7.8)

---

#### 4.3.2. Ο ΠΟΡΦΥΡΑΣ (1847-49) (ΠΕΖΟ ΙΤΑΛΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ)

Το πάλεμα ήταν σύντομο, μα αλύγιστο και τεράστιο το θάρρος. Μόνο μαζί με τη ζωή έσβησε κι εκείνο, κι η αλόγιστη ανήμερη δύναμη δεν ξέρει τι κόσμος μεγαλείου αφάνισε. Ν' άνοιγαν γύρου οι κρυφοί κόσμοι να του ρίξουν κορόνες, θα τον έβρισκαν αδιάφορον, όπως και η ιδέα πως την πράξη του κανείς ποτέ δε θα τη μάθει. Άμωμη και άγια είναι συχνά η έμπνευση του ανθρώπου. Παράδεισο χαράς, θα γέμιζε τη μεγαλόψυχη πνοή πριν πάψει. Την ώρα όπου ένωσε σαν αστραπή να του κόβεται το μπράτσο, άστραψε φως και γνώρισε τον εαυτό του.

(Απ. 2π, 178.3.3-10' μτφρ. Α. Πολίτης)